

ტრეფიკინგში „მინოდება – მოთხოვნის ბაზარი“ – რეალობა, საფრთხეები და მის შესამცირებლად მიმართული ტენდენციები

ასისტენტ-პროფესორი, სამართლის დოქ. *ირინე ხერხეულიძე*, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

I. შესავალი

ტრეფიკინგი ყველაზე არაადამიანური, უხეში ტრანსნაციონალური დანაშაულია. მასთან საბრძოლველად არაერთი საერთაშორისო, ევროპული თუ ეროვნული დონის სამართლებრივი დოკუმენტია შემუშავებული, დანყებული ჯერ კიდევ 1904 წლის სამართლებრივი ინსტრუმენტიდან „საერთაშორისო შეთანხმება თეთრი მონებით ვაჭრობის აკრძალვის შესახებ“¹ და დამთავრებული ევროპარლამენტისა და ევროსაბჭოს 2011/36/EU დირექტივით „ადამიანთ ვაჭრობის პრევენციის, მის წინააღმდეგ ბრძოლისა და მის მსხვერპლთა დაცვის შესახებ“².

ეს დოკუმენტები, პრაქტიკულად, ერთხმად აღიარებენ ტრეფიკინგის, როგორც რთულად გასამკლავებელი დანაშაულის, ბუნებას. სახელმწიფოებმა მიიღეს მთელი რიგი კონტრ-ზომებისა ტრეფიკინგთან საბრძოლველად, რომლებიც ფოკუსირებულია პრევენციაზე, სისხლისსამართლებრივ დევნაზე, მსხვერპლთა დაცვაზე და სხვა სახელმწიფოებთან და ორგანიზაციებთან პარტნიორობაზე.³ ტრეფიკინგის დასჯისკენ მიმართული პირველი საერთაშორისო დოკუმენტის (გაეროს ტრეფიკინგის სანინალმდეგო ოქმი, ხელმოწერილი პალერმოში 2000 წელს) შექმნიდან ათი წლის თავზე სულ უფრო მეტმა სახელმწიფომ მიიღო ქმედითი ზომები ტრეფიკიორების

სისხლისსამართლებრივი დევნის და ტრეფიკინგის მსხვერპლთა დაცვისა და დახმარების, აგრეთვე ამ დანაშაულის პრევენციის მიმართულებით. ამასთან დაკავშირებით, გაეროს ტრეფიკინგის სანინალმდეგო ოქმი რეკომენდაციას უწევდა ე. წ. „5 P-ს პარადიგმის პრინციპის“ მხედველობაში მიღებას. იგი მოუწოდებდა, რომ კანონი ამ სფეროში უნდა დაიყოს 5 ჯგუფად, კერძოდ: პრევენციად, დაცვად, სისხლისსამართლებრივ დევნად, დასჯად და პარტნიორობად („prevention, protection, prosecution, punishment, partnership“).⁴ რაც შეეხება საქართველოს, ტრეფიკინგთან ბრძოლის სახელმწიფო პოლიტიკა ქვეყანაში ეფუძნება საყოველთაოდ ცნობილ „4 P-ს პრინციპს“ („prevention, protection, prosecution, partnership), რომელიც მიმართულია დანაშაულის პრევენციის, მსხვერპლთა დაცვის, პროაქტიული გამოძიებისა და ეფექტიანი სისხლისსამართლებრივი დევნისა და თანამშრომლობის ღონისძიებების გაძლიერებისაკენ.⁵

მიუხედავად იმისა, რომ ზემოაღნიშნულ დოკუმენტებში გადანაწილებულია ტრეფიკინგთან საბრძოლველი სხვადასხვა ასპექტი, მაინც მჭიდრო და ურთიერთდაკავშირებულია ყველა ის ნაბიჯი, რომლებიც მასთან ბრძოლას ეხება. სტატია უჩვენებს, რამდენად დიდია ტრეფიკინგის დანაშაულის გამოძიებისა და სისხლისსამართლებრივი დევნის როლი მთლიანად ამ დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის საკითხში და განსაკუთრებით კი როგორია მისი კორელაცია ტრეფიკინგში ექსპლუატირებულ ადამიანებზე მოთხოვნის (შემდგომში: „მოთხოვნა“) შემცირებასთან.

¹ Morehouse, Christal, *Combating human trafficking, policy gaps and hidden political agendas in the USA and Germany*, 1st edition, 2009, p. 26.

² დირექტივა ხელმისაწვდომია: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0036&from=EN>

³ Kelemen, Katalin/Johansson, Märta C., Still Neglecting the Demand That Fuels Human Trafficking: A Study Comparing the Criminal Laws and Practice of Five European States on Human Trafficking, Purchasing Sex from Trafficked Adults and from Minors, 21 *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 2013, p. 247, 248.

⁴ Bressan, Serena, *Criminal Law against Human Trafficking within the EU: A Comparison of an Approximated Legislation*, 20 *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 2012, p. 137, 139.

⁵ საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს მონაცემები, ხელმისაწვდომია: <http://www.justice.gov.ge/Ministry/Department/309>.

თუმცა საერთაშორისო დოკუმენტებში სხვადასხვა ბლოკად არის გათვალისწინებული პრევენცია, რომლის ნაწილსაც წარმოადგენს „მოთხოვნის“ შესუსტების მიზნით გატარებული ზომები და სისხლისსამართლებრივი დევნა და გამოძიება, აშკარა კავშირი, რომელიც არსებობს „მოთხოვნის“ ამოსაძირკვად კრიმინალიზებული ქმედების სისხლისსამართლებრივი დევნის წარმოებისა და ტრეფიკინგში მიწოდება-მოთხოვნის ბაზრის შემცირებას შორის. ის, რომ საერთაშორისო დონეზე მეტ-ნაკლები სხვაობით მოხდა მსხვერპლის მომსახურების კრიმინალიზაცია, რომელიც სწორედ „ადამიანებით ვაჭრობის (ტრეფიკინგის) წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ“ 2005 წლის ევროპული კონვენციის⁶ მე-6 მუხლისა⁷ და გაეროს „ტრანსნაციონალური ორგანიზებული დანაშაულის წინააღმდეგ“ 2000 წლის კონვენციისა და მისი დამატებითი ოქმის „ადამიანების, განსაკუთრებით ქალებისა და ბავშვების, ტრეფიკინგის თავიდან აცილების, აღკვეთისა და დასჯის შესახებ“⁸ გამოცხადდა, ნათლად მიუთითებს იმაზე, თუ რამდენად დიდ აუცილებლობას წარმოადგენს ამ ქმედების დასჯადობა და „მოთხოვნის“ შემცირება.

საკითხის კომპლექსურობიდან გამომდინარე, სტატიაში სპეციალური აქცენტი გაკეთებული პრობლემის გენდერულად სენსიტიურ ხასიათზე, მით უფრო, რომ დღეისათვის დასავლურ სამეცნიერო და აკადემიურ წრეებში, წამყვანი ტენდენციის მიხედვით, წახალისებულია ინტერდისციპლინური კვლევები და სამართლებრივ ფემინიზმზე რეფერირება. წინამდებარე სტატიაც პრობლემის საერთაშორისო და ეროვნული კანონმდებლობის კვლევას და შეფასებას, გარკვეულწილად, გენდერული პერსპექტივიდან ახდენს.

II. ტრეფიკინგში „მიწოდება-მოთხოვნის ბაზრის“ შესაზღვრად გადასადგმელი ნაბიჯების მნიშვნელობა და მათი კორელაცია სისხლის სამართლის საპროცესო მოქმედებებთან

აღსანიშნავია, რომ ტრეფიკინგის წინააღმდეგ ბრძოლა არამარტო ადამიანით ვაჭრობის სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობასა და, შესაბამისად, გასატარებელ პროცესულურ წესებს გულისხმობს, არამედ ასევე ეხება ექსპლუატირებული მუშახელისა და იძულებითი სექსუალური სერვისის გამწვანა მომსახურებით სარგებლობის კრიმინალიზაციას და ამ ტიპის საქმეთა სისხლისსამართლებრივი დევნისა და გამოძიების მნიშვნელოვან ასპექტებს.

ზოგადად, ტრეფიკინგის დანაშაულის არსის შემადგენელ კომპონენტებზე საუბრისას სამ ელემენტს გამოყოფენ. ლიტერატურაში მიუთითებენ, რომ სამი ძირითადი სვეტის მეშვეობით – როგორცაა სქესი, მიგრაცია და კრიმინალი – განვითარდა ტრეფიკინგის დისკურსის იმ მიმართულებით, რომელსაც ჩვენ ვუნოდებთ გლობალური ტრეფიკინგის კომპლექს – მუდმივად მზარდ, ტრანსნაციონალურ, ტრეფიკინგის საწინააღმდეგო სამართლებრივ ჩარჩოს, რომელიც გამუდმებით მოუნოდებს სწრაფი და შეურიგებელი კანონმდებლობის შემუშავებისა და თანმიმდევრული ქმედებებისაკენ.⁹ შესაბამისად, ტრეფიკინგის საწინააღმდეგო კანონმდებლობის მუდმივი განვითარების კვალდაკვალ ახალი რეგულაციების დანერგვა მოითხოვს გლობალური მიგრაციისა და გენდერული კავშირების სირთულეთა გაგებას.¹⁰ თავის მხრივ კი ეს ორი ასპექტი – მიგრაცია და გენდერული კომპონენტი – უდიდეს გავლენას ახდენს იმ პრობლემატურ საკითხზე, რომელიც განსახილველ სტატიაში ფოკუსის საგანს

⁹ *Milivojevic, Sanja/Pickering Sharon, Trafficking in People, 20 Years On: Sex, Migration and Crime in the Global Anti-Trafficking Discourse and the Rise of the Global Trafficking Complex, 25 Current Issues in Criminal Justice, 2013, p. 585, 590, ხელმისაწვდომია, <http://www.austlii.edu.au/au/journals/CICrimJust/2013/23.pdf>.*

¹⁰ *Milivojevic, Sanja/Pickering Sharon, Trafficking in People, 20 Years On: Sex, Migration and Crime in the Global Anti-Trafficking Discourse and the Rise of the Global Trafficking Complex, 25 Current Issues in Criminal Justice, 2013, p. 585, 598. ხელმისაწვდომია, <http://www.austlii.edu.au/au/journals/CICrimJust/2013/23.pdf>.*

⁶ ტექსტში შემოკლებულია, როგორც ტრეფიკინგის ევროპული კონვენცია.

⁷ აღნიშნული კონვენცია ხელმისაწვდომია: <https://rm.coe.int/168008371d>.

⁸ ტექსტში შემოკლებულია, როგორც პალერმოს ოქმი.

წარმოადგენს და „მინოდებისა და მოთხოვნის“ საკითხს უკავშირდება.

1. სექსუალურად ექსპლუატირებულ ტრეფიკინგის მსხვერპლთა და „მინოდება-მოთხოვნის ბაზრის“ გენდერულად გამოკვეთილი ხასიათი

სხვადასხვა წყარო თანხმდება იმაზე, რომ რეგისტრირებულ მსხვერპლთა უდიდეს რაოდენობას ქალები წარმოადგენენ როგორც იძულებითი შრომის, ისე სექსუალური ექსპლუატაციის (მომსახურების) თვალსაზრისით. მსოფლიოს მუშათა ორგანიზაცია (ILO) იტყობინებოდა, რომ სექსუალური ექსპლუატაციის მსხვერპლთა 98% არის ქალი ან გოგო.¹¹ UNODC-ის 2009 წლის ანგარიშიც მსგავს დისპროპორციას ადასტურებს, როდესაც მიუთითებს რომ 2003-2006 წლებში რეგისტრირებულ მსხვერპლთა მთელი რაოდენობის 80%-84% ქალები ან გოგონები იყვნენ.¹² მდებარეობითი სქესის მსხვერპლთა დისპროპორციული რაოდენობა ანგარიშგასანევი გახდა აშშ-ის სახელმწიფო დეპარტამენტისათვის, რათა მათ ადამიანთა ვაჭრობის თაობაზე 2009 წლის ანგარიშში სპეციალური ნაწილი მიეძღვნათ გენდერული დისბალანსისათვის, რაც ტრეფიკინგის შემთხვევებში აშკარად იკვეთებოდა.¹³ აღნიშნული ანგარიში ქალების ამგვარ მონყვლადობას მიანერს ეკონომიკურ, პოლიტიკურ და სამოქალაქო ძირითად უფლებათა ნაკლებობას.¹⁴ როგორც შეფასება

გვიჩვენებს, ტრეფიკინგის მსხვერპლთა მთელი რაოდენობის 75% სექსუალური ექსპლუატაციისთვის გამოიყენება, საიდანაც უმრავლესობა ქალები და გოგონები არიან. სექსუალური ექსპლუატაციისთვის ქალთა ტრეფიკინგი წარმოადგენს თანამედროვე მონობის ყველაზე ჩვეულ ფორმას. ასეთ მსხვერპლებს წარმეული აქვთ მათი ელემენტარული ადამიანის ფუნდამენტური უფლებებიც კი, სხეულებრივ მთლიანობაზე უფლების ჩათვლით. გაერო და მიგრაციის საერთაშორისო ორგანიზაცია აფასებს, რომ 21-ე საუკუნის დასაწყისში ყოველწლიურად მსოფლიოში 4 მილიონი ადამიანის ტრეფიკინგი ხორციელდება, აქედან 500 000 მსხვერპლი შეეძინება ევროკავშირის წევრ-სახელმწიფოებში. ექსპერტები თანხმდებიან, რომ მსხვერპლთა რაოდენობრივი ნიშნული გამუდმებით იზრდება. ადამიანთა მასების დინება, გადაადგილება ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებიდან მკვეთრად არის გაზრდილი, დამატებით აფრიკიდან, ლათინური ამერიკიდან, კარიბის ქვეყნებიდან და აზიიდან უკვე არსებულ ნაკადთა დინებებთან ერთად. ადამიანთა ვაჭრობა ერთ-ერთი ყველაზე სწრაფად მზარდი ბიზნესია მსოფლიოში, რომლითაც ყოველწლიურად რამდენიმე მილიარდი დოლარი გამომუშავდება.¹⁵ სხვადასხვა შედარებით ნაკლებად განვითარებული ქვეყნიდან „იაფი მუშახელის“ დინება მიმდებარეობს სახელმწიფოში, სადაც მათი ექსპლუატაცია ხდება და ადამიანთა ვაჭრობის „სექსუალური ექსპლუატაციის“ კომპონენტის აშკარად გენდერულად გამოხატული ხასიათი, რომლის სტატისტიკური დასტური მსხვერპლ ქალთა დისპროპორციულად მაღალ რიცხვში ვლინდება – არის ის ნათელი, მაგრამ სავალალო სურათი, რომელიც მოთხოვნა-მინოდების ბაზრის შესწავლასა და მისი მეშვეობით ტრეფიკინგის პრევენციაში დაეხმარება სახელმწიფოებს.

არსებითად მნიშვნელოვანია იმის გაგება, რომ ადამიანთა ვაჭრობა მუშაობს, როგორც მსოფლიო ბაზარი, რაც ფაქტობრივად განასხვავებს ამ ფენომენს მისი მსგავსი სხვა ისტორიული მოვლენებისაგან. ნებისმიერი სხვა ბაზრის მსგავსად, ადამიანის გაყიდვა პასუხობს ამ ადამიანებზე მოთხოვნას, რათა ისინი გამოყენებულნი იქნენ სხვა-

¹¹ Belser, Patrick/De Cock, Michaëlle/Mehran, Farhad, ILO Minimum Estimate of Forced Labour in the World, International Labour Office, 2005, p. 5-6, ხელმისაწვდომია: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@declaration/documents/publication/wcms_081913.pdf.

¹² Goodman, Jill Laurie, What We Know About Human Trafficking: Research and Resources, in Goodman, Jill Laurie/Leidholdt, Dorchen A., Lawyer's Manual on Human Trafficking, pursuing justice for victims, 2013, p. 4, ხელმისაწვდომია: <https://www.nycourts.gov/ip/womeninthecourts/pdfs/lmht.pdf>.

¹³ United States Department of State, The 2009 Trafficking in Persons Report (2009) and United States Department of State, The 2010 Trafficking in Persons Report (2010), p. 36.

¹⁴ Goodman, Jill Laurie, What We Know About Human Trafficking: Research and Resources, in Goodman, Jill Laurie/Leidholdt, Dorchen A., Lawyer's Manual on Human Trafficking, pursuing justice for victims, 2013, p. 4, ხელმისაწვდომია: <https://www.nycourts.gov/ip/womeninthecourts/pdfs/lmht.pdf>.

¹⁵ Locher, Birgit, Trafficking in women in the European Union. Norms, Advocacy-networks and policy change, 1 ed., 2007, p. 21-22.

დასხვა საქმიანობისთვის (მუშად მშენებლობაზე ან რესტორანში მიმტანად, ადამიანის ორგანოთა ან ქსოვილის დონორებად, ან სექს-ინდუსტრიაში). ამ თვალსაზრისით, ადამიანით ვაჭრობა დიდად არ განსხვავდება ნარკოტიკებითა და იარაღით ვაჭრობისაგან, გარდა იმისა, რომ ამ დანაშაულში ცოცხალ ადამიანებს უყურებენ როგორც „დაუმუშავებელ ნედლეულს“. ჩვეულებრივი დამთხვევა როდია რომ, ნარკოტიკით, იარაღით და ადამიანით ვაჭრობა ყველაზე მომგებიან ბიზნესს წარმოადგენს, რამდენადაც ასეთი ბაზარი მუშაობს არა თავისუფალი მარკეტის წესებით, არამედ ისეთი ბაზრის პირობებში, რომელიც იზღუდება და იკრძალება, რამდენადაც ქვეყნების უმრავლესობა ამგვარ ქმედებებს სისხლის სამართლის დანაშაულად მიიჩნევს და შესაბამის პასუხისმგებლობასაც აწესებს.¹⁶ ასეთი მიწოდება-მიღების ბაზრის არსებობის პირობებში, მეტად თვალშისაცემი და, შესაბამისად, ტრეფიკიორთა საქმიანობის სისხლისსამართლებრივი დევნისა და გამოძიებისათვის ფრიად საყურადღებო ფაქტორია ის რომ, როგორც წესი, სექსუალური ექსპლუატაციის მსხვერპლთა უმეტესი ნაწილი ქალია.

ამგვარ პრაქტიკასთან დასაპირისპირებლად და მის აღმოსაფხვრელად სექსუალურ ექსპლუატაციის საფუძვლებთან ეფექტური ბრძოლაა საჭირო. ასეთ საფუძველს კი, თავის მხრივ, მოთხოვნა – მიწოდების ბაზრის არსებობა ქმნის. ქალების და ბავშვების ტრანსნაციონალური ტრეფიკინგი სექსუალური ექსპლუატაციის მიზნით დაფუძნებულია წარმგზავნი ქვეყნებიდან მსხვერპლის მიწოდებისა და მიმღები ქვეყნებისგან მათზე მოთხოვნის ბალანსს შორის. იქ სადაც პროსტიტუცია ყვავის, სექს-ბიზნესის მფლობელები ვერ ამარაგებენ ბაზრის მოთხოვნას ქალთა სათანადო რაოდენობით ადგილობრივ ბორდელებში, რისთვისაც მათ სჭირდებათ ქალების შემოყვანა სხვა ქვეყნებიდან.¹⁷

სექსუალური ექსპლუატაციის მიზნით ტრეფიკინგსა და პროსტიტუციას, როგორც ურთიერთდაკავშირებულ სისტემებს შორის კავშირის გაანალიზებისას, კვლევები უჩვენებს, თუ რამდენად არიან

ისინი დაკავშირებული და ამასთან, მომარაგებისა და მოთხოვნის დინამიკის შესწავლა უჩვენებს, თუ როგორ ფუნქციონირებს ეს სისტემა. მომარაგება ეფუძნება ადვილად გადმოსაბირებელ ქალთა შემთხვევებს. ისეთი ფაქტორები, როგორიცაა უმუშევრობა და სიღარიბე, მიჩნეულია ტრეფიკინგის მიზეზებად. წარმატებული მომავლის არ არსებობა, სიყვარულისა და დაცულობის ძიება, სიმდიდრე, დასავლური ცხოვრების სტილი – ძლიერი მოტივატორია ქალებისთვის, რომ სამსახური საზღვარგარეთ ეძებონ. საჯარო და პირად სივრცეში ქალის მიმართ განხორციელებული ძალადობა აიძულებს ქალებს გაექცნენ ამ პირობებს, მაშინ როცა ამ საქციელით ისინი მეტად მოწყვლადი ხდებიან ტრეფიკიორის მხრიდან მათი გადაბირების თვალსაზრისით.¹⁸ შედარებით ნაკლები რისკისა და მაღალი სარგებელის გამო, სულ უფრო მეტად ხდება ნარკოტიკების და იარაღით ვაჭრობის ჩანაცვლება ქალებით ვაჭრობით და ეს ქმედება წარმოადგენს ორგანიზებული კრიმინალური ქსელის უპირატეს საქმიანობას. როდესაც სახელმწიფო მოხელეები მექრთამეობაში არიან ჩართული ან თანამშრომლობენ ტრეფიკიორებთან, ისინი თავიანთ ძალაუფლებას იყენებენ კრიმინალების დასაცავად და სარგებელს იღებენ ქალებთან სექსუალური ექსპლუატაციიდან. რამდენადაც კორუფცია და თანამშრომლობა იზრდება მათ შორის, მით უფრო უფერულდება და იშლება ზღვარი სახელმწიფოსა და კრიმინალურ ქსელს შორის. კრიმინალური ქსელისა და სახელმწიფოს ამგვარ შერწყმას ადგილი ჰქონდა ბევრ ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკაში, რომლებიც წარმოადგენენ ქალებით ევროპის ბორდელების მომარაგების ძირითად წყაროს.¹⁹ თანამედროვე მონობის საქმეებში სახელმწიფო თანამდებობის პირთა ოფიციალური მონაწილეობის შემთხვევები აღმოჩენილია პოსტ-საბჭოთა სივრცის ყველა სახელმწიფოში, გარდა საქართველოს.²⁰ საკითხის გარშემო წარმოადგენილი ანგარიშები ნიდერლანდებიდან, გერმანიიდან და ავსტრალიიდან მიუთითებენ რომ, ლეგალიზე-

¹⁶ *Parmentier, Stephan*, Epilogue: Human Trafficking Seen from the Future, 7 *European Journal of Criminology*, 2010, p. 95, 98.

¹⁷ *Hughes, Donna M.*, Men Create the Demand; Women Are the Supply, 2000, 3.

¹⁸ *Hughes, Donna M.*, The Demand Side of Sex Trafficking, Gender and Trafficking in Post-Soviet Space: A Case Study of Violation of Human Rights, 2007, p. 2.

¹⁹ *Hughes, Donna M.*, Men Create the Demand; Women Are the Supply, 2000, 4-5.

²⁰ გლობალური მონობის ინდექსი პოსტ-საბჭოთა სივრცის ჩათვლით, ხელმისაწვდომია: <https://www.globallslaveryindex.org>.

ბული პროსტიტუცია არათუ წარმოადგენს პრობლემის გადაჭრის გზას, არამედ იგი კიდევ უფრო მეტად ქმნის პროსტიტუციის, ტრეფიკინგისა და ორგანიზებული დანაშაულის ზრდის საფრთხეს.²¹ თეთრი მონა ქალებით ვაჭრობა მე-20 საუკუნის დასაწყისში ტრეფიკინგის ადრეული ინდიკატორია. დღეს ადამიანით ვაჭრობა არ მიიჩნევა მხოლოდ სისხლისსამართლებრივ დანაშაულად, რომელიც რეგულირებული უნდა იქნეს ეროვნული სისხლის სამართლით და ნევრ სახელმწიფოთა სისხლის-სამართლებრივი მექანიზმებით, არამედ ის ასევე წარმოადგენს ადამიანის უფლებათა დამცველი აქტების და სხვა სამართლებრივი ინსტრუმენტების დარღვევას, და რომ სახელმწიფოებს აკისრიათ ვალდებულება, რომ შესაბამისი რეაგირება მოახდინონ მასზე. ამ სხვაობის დანახვა ძალიან მნიშვნელოვანია, მაგრამ როგორც ჩანს, ეს სხვაობა სათანადოდ ვერ არის შეფასებული ტრეფიკინგის რეგულირებისკენ მიმართულ პოლიტიკის უმრავლეს შემთხვევაში.²² ამიტომ არის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ტრეფიკინგის ევროპული კონვენციის მე-19 მუხლზე აქცენტის გაკეთება, რომელიც, მიუხედავად მისი სარეკომენდაციო ხასიათისა, ჯერ მარტო იმიტომ არის მხედველობაში მისაღები, რომ ადამიანთა უფლებების სერიოზულ დარღვევას ეხება. ამ მხრივ, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის²³ 143³ მუხლზე აქცენტი რელევანტურია, რომელზედაც საუბარი ქვემოთ იქნება.

2. „მოთხოვნის“ შესუსტების მიზნით გასატარებელი ზომების საერთაშორისო სამართლებრივი ჩარჩო

სახელმძღვანელო პრინციპებში, რომელიც ადამიანით ვაჭრობის (ტრეფიკინგის) წინააღმდეგ მიმართული ღონისძიებების განმახორციელებელი საუნწყებათაშორისო საკოორდინაციო საბჭოს მიერ შეიქმნა სამართალდამცავი ორგანოებისათვის – პირდაპირი აქცენტი გაკეთებული მათ დანიშნუ-

ლებაზე, რაც გულისხმობს ტრეფიკინგთან ბრძოლის თვალსაზრისით საერთაშორისო ვალდებულებების ეფექტურ განხორციელებას, პროაქტიული გამოძიებების წარმოებას, „ტრეფიკიორთა“ მიმართ წარმატებული სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელებისა და მსხვერპლთა/დაზარალებულთა უფლებების დაცვას.²⁴ მიუხედავად იმისა, რომ ტრეფიკინგის ევროპული კონვენციის თანახმად დაწესებულია სპეციალური ვალდებულება მოთხოვნის შესუსტების მიზნით გასატარებელი ზომების თაობაზე (მე-6 მუხლი) და პარალელურად რეკომენდირებულია მსხვერპლის მომსახურებით სარგებლობის კრიმინალიზაცია (მე-19 მუხლი), ევროპული და მსოფლიო საზოგადოების ძალისხმევა ამ მიმართებით უშედეგო იქნება, თუ ზემოაღნიშნული ზომების გატარებას თან არ ახლავს ამ ზომების ქმედითობისათვის პროცესუალური კუთხით გადასადგმელი ნაბიჯები, რაც ამ კატეგორიათა საქმეების სისხლისსამართლებრივი დევნისა და გამოძიების თავისებურებებში გამოიხატება. როგორც უკვე აღინიშნა, ერთადერთი გამოსავალი, რომ შემცირდეს მომარაგება-მინოდების ინტერაქცია, – არის მოთხოვნის წინააღმდეგ ბრძოლა. ორი უმნიშვნელოვანესი დოკუმენტი: პალერმოს ოქმი და ტრეფიკინგის ევროპული კონვენცია პირდაპირ ეხება მოთხოვნის შესუსტების მიზნით გასატარებელ საკანონმდებლო ან სხვა ზომებს, რათა არ მოხდეს ამ კუთხით ადამიანთა ექსპლუატაციისთვის ხელშეწყობა. განსაკუთრებით კი, ქალების და ბავშვების მიმართ, რომელთაც მიყვავართ ტრეფიკინგამდე. პალერმოს ოქმი კიდევ უფრო აძლიერებს გაეროს 1949 წლის „ადამიანთა ვაჭრობისა და სხვათა პროსტიტუციის ექსპლუატაციის აკრძალვის შესახებ კონვენციის“ ძალისხმევას, რომელიც მიმართულია სქესობრივ ექსპლუატაციაზე მოთხოვნის წინააღმდეგ საბრძოლველად და უფრო აფართოებს მას, რათა მოიცვას პიროვნების ექსპლუატაციის ყველა ფორმა. პალერმოს ოქმი აცხადებს: „მონაწილე სახელმწიფოებმა უნდა მიიღონ

²¹ Hughes, Donna M, Men Create the Demand; Women Are the Supply, 2000, 4-5.

²² Parmentier, Stephan, Epilogue: Human Trafficking Seen from the Future, 7 European Journal of Criminology, 2010, 95, 97-98.

²³ ტექსტში სისხლის სამართლის კოდექსი შემოკლებულია, როგორც სსკ.

²⁴ ადამიანით ვაჭრობის (ტრეფიკინგის) დანაშაულის გამოძიების, სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელებისა და ტრეფიკინგის მსხვერპლთა და დაზარალებულთა მოპყრობის სახელმძღვანელო პრინციპები სამართალდამცავი ორგანოებისათვის, შემუშავებული ადამიანით ვაჭრობის (ტრეფიკინგის) წინააღმდეგ მიმართული ღონისძიებების განმახორციელებელი საუნწყებათაშორისო საკოორდინაციო საბჭოს მიერ, 2014, 1.

ან გააძლიერონ საკანონმდებლო ან სხვა ზომები, როგორცაა საგანმანათლებლო, სოციალურ-კულტურული ღონისძიებები, მათ შორის ორმხრივი ან მრავალმხრივი თანამშრომლობის გზით, რათა შეზღუდონ ის მოთხოვნა, რომელიც ხელს უწყობს ნებისმიერი ფორმით ადამიანების, განსაკუთრებით კი ქალებისა და ბავშვების ექსპლუატაციას, რაც იწვევს ტრეფიკინგს“.²⁵ ეს დებულება აღიარებს რომ, სწორედ მოთხოვნა წარმოადგენს ტრეფიკინგის არსებობისა და ზრდის ცენტრალურ საყრდენს და რომ, ამდენად, მოთხოვნის წინააღმდეგ საბრძოლველად მიმართული სახელმწიფოს ძალისხმევა ტრეფიკინგის პრევენციის სტრატეგიებს შორის არსებით ადგილს იკავებს.²⁶ ტრეფიკინგის ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლი მხარეებს აკისრებს პოზიტიურ ვალდებულებას, მიიღონ და გააძლიერონ ზომები სექსუალურ ექსპლუატაციაზე, იძულებით შრომაზე თუ სამსახურზე, მონობაზე და მონობის მსგავს პრაქტიკაზე, მომსახურებასა და ორგანოების ამოცლაზე მოთხოვნის შესუსტების მიზნით. ამ ამოცანისთვის დამოუკიდებელი მუხლის მიძღვნიტ კონვენციის ავტორები შეეცადნენ, ხაზი გაესვათ მოთხოვნასთან ბრძოლის მნიშვნელობაზე თავად ტრეფიკინგის პრევენციისთვის და მასთან ბრძოლისთვის.²⁷

საკითხის გენდერული პრიზმიდან დასანახად მნიშვნელოვანია საგანმანათლებლო ღონისძიებების აღნიშვნაც, რომელთაც მოთხოვნის შესუსტებაში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავიათ და ევალეზათ არა მარტო სასარგებლო ცოდნა მიანოდონ ბავშვებს ადამიანებით უკანონო ვაჭრობის ფენომენზე, არამედ მათი ყურადღება გაამახვილონ გენდერულ საკითხებზე, ადამიანის ღირსებისა და ხელშეუხებლობის პრინციპზე და სქესობრივი დისკრიმინაციის შედეგებზე.²⁸ ჯერ კიდევ გაეროს 1948 წლის

ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია საუბრობდა ადამიანის ღირსებასა და თავისუფლებაზე ტრეფიკინგის დანაშაულთან მიმართებით. ეს დოკუმენტი ადამიანის ვაჭრობის რეგულაციის თეორიულ საფუძველს ქმნის საერთაშორისო სამართლისათვის. იგი აცხადებს, რომ: „ყველა ადამიანი იბადება თავისუფალი თავისი განუყოფელი და განუსხვისებელი უფლებებით“ (მუხლი 1), „სქესის ნიშნით სხვაობის გარეშე“ (მუხლი 2) და რომ „ყველას აქვს პიროვნების სიცოცხლის, თავისუფლების და უსაფრთხოების უფლება“ (მუხლი3). კონკრეტულად ტრეფიკინგთან დაკავშირებით კი ის აცხადებს: „არავინ უნდა იმყოფებოდეს მონობაში და კატორლულ შრომაში; მონობა და მონებით ვაჭრობა, გამობატული ნებისმიერი ფორმით აკრძალული უნდა იქნას (მუხლი 4).“²⁹ შემდეგი ერთ-ერთი მთავარი საერთაშორისო სამართლებრივი ნიშანსვეტი ტრეფიკინგის წინააღმდეგ მიმართულ კამპანიაში იყო გაეროს 1979 წლის „კონვენცია ქალთა მიმართ დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ“³⁰, უძლიერესი იარაღი ადამიანის უფლებების დარღვევის წინააღმდეგ საბრძოლველად. კონვენცია მიზნად ისახავს აღმოფხვრას გენდერული დისკრიმინაცია ქალთა მიმართ მოპყრობის საერთაშორისო სტანდარტების დანესების გზით. CEDAW ეხება ორივეს, როგორც იძულებითი შრომის, ისე იძულებითი სექსუალური ექსპლუატაციის საკითხებს. იგი ქალთა სექსუალურ ექსპლუატაციას და პროსტიტუციას მიიჩნევს გენდერული უთანასწორობის გამომხატველ პრაქტიკად და მიმართავს მონაწილე სახელმწიფოებს „მიიღონ ყველა სათანადო ზომა, რათა აიკრძალოს ქალებით ვაჭრობის ყველა ფორმა და ქალთა პროსტიტუციის ექსპლუატაცია.“ კიდევ უფრო გაძლიერებული პეკინის სამოქმედო პლატფორმის მიერ, რომელიც მიღებულ იქნა 1995 წელს გაეროს გლობალური ქალთა კონფერენციაზე, დოკუმენტი ავალდებულებს სახელმწიფოებს შესაბამისი ზომების მიღებას, რომ გადაჭრას „ძირეული მიზეზების“ საკითხი, რაც კავშირშია ქალთა და გოგონათა ტრეფიკინგთან და პროსტიტუციასთან, კომერციული სექსის სხვა ფორმებთან,

²⁵ პალერმოს ოქმი, მუხლი 9, პარაგრაფი 5.

²⁶ Goodman, Jill Laurie, What We Know About Human Trafficking: Research and Resources, in Goodman, Jill Laurie/Leidholdt, Dorchen A., Lawyer's Manual on Human Trafficking, pursuing justice for victims, 2013, p. 69, ხელმისაწვდომია: <https://www.nycourts.gov/ip/womeninthecourts/pdfs/lmht.pdf>.

²⁷ ევროპის საბჭოს კონვენცია ადამიანებით უკანონო ვაჭრობის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ, განმარტებითი მოხსენება, მე-6 მუხლი, პარაგრაფი 108.

²⁸ ევროპის საბჭოს კონვენცია ადამიანებით უკანონო ვაჭრობის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ, განმარტებითი მოხსენება, მე-6 მუხლი, პარაგრაფი 110.

²⁹ Bien-Aimé, Taina/Rutman, Leah, International Law and Human Trafficking, in Goodman, Jill Laurie/Leidholdt, Dorchen A., Lawyer's Manual on Human Trafficking, pursuing justice for victims, 2013, p. 63, ხელმისაწვდომია: <https://www.nycourts.gov/ip/womeninthecourts/pdfs/lmht.pdf>.

³⁰ ტექსტში შემოკლებულია, როგორც CEDAW.

იძულებით შრომასა და იძულებით ქორწინებასთან, მათ შორის ისეთი ზომების მიღებით, რაც გულისხმობს კანონმდებლობის გაძლიერებას ქალების და გოგონების უფლებათა დაცვის და დამნაშავეთა დასჯის თვალსაზრისით.³¹ გენდერული პერსპექტივიდან საკითხის შეფასების ზოგადი ჩარჩო თან უნდა სდევდეს რელიგანტურ საკითხზე როგორც კანონმდებლობის დასახვეწად გადადგმულ, ასევე პრაქტიკულად განხორციელებულ სისხლის საპროცესო სამართლის ზომებს.

ამგვარი გენდერულად სენსიტიური საკითხების გამოვლინების ფონზე უნდა ითქვას, რომ პალერმოს ოქმის მე-9 მუხლის მე-5 ნაწილისა და ტრეფიკინგის ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლში მოცემული მოთხოვნის აკრძალვის გამოძახილად და მისი იმპლემენტაციის კუთხით გასატარებელ ზომად უნდა მივიჩნიოთ კონვენციის მე-19 მუხლით დადგენილი მსხვერპლის მომსახურებით სარგებლობის კრიმინალიზაცია, ქმედება, რომელიც მისი სარეკომენდაციო და არა სავალდებულო ხასიათიდან გამომდინარე, მეტ-ნაკლები სახესხვაობით აისახა ქართულსა და ევროკავშირის წევრი სახელმწიფოების კანონმდებლობაში. აღნიშნული დებულების თანახმად, მხარეებმა უნდა განიხილონ ადამიანებით უკანონო ვაჭრობის მსხვერპლის მომსახურებით შეგნებულად სარგებლობის სისხლის სამართლის დანაშაულად გამოცხადება. კონვენციის ავტორებს ტექსტში ამ დებულების შეტანა რამდენიმე მოსაზრებამ უკარნახა. უმთავრესი იყო ექსპლუატირებულ ადამიანებზე მოთხოვნის – რაც ადამიანებით უკანონო ვაჭრობის მამოძრავებელია – შესუსტების სურვილი.³²

ა) „მოთხოვნის“ შემცირების მისაღწევად

შეტანილი ცვლილება საქართველოს

მატერიალურ სისხლის სამართლის კანონში

ქართულ სისხლის სამართლის კანონში კონვენციის მე-19 მუხლით დადგენილი რეკომენდაცია საქართველოს სსკ-ის 143³ მუხლის შემოტანით აისა-

ხა, რომელიც დანაშაულად აცხადებს ადამიანით ვაჭრობის (ტრეფიკინგის) მსხვერპლის (დაზარალებულის) მომსახურებით სარგებლობას. როგორც ევროპულ, ასევე ეროვნულ დონეზე, კონვენციის მე-19 მუხლში ჩადებული დებულების სამიზნეა სექსუალური ექსპლუატაციის, იძულებითი შრომის თუ სამსახურის, მონობისა თუ მონობის მსგავსი პრაქტიკის, მომსახურებისა თუ ორგანოების ამოცლის მიზნით ტრეფიკინგის მსხვერპლის კლიენტი.³³ მაშასადამე, ეს ნორმა, ისევე როგორც საქართველოს სსკ-ის 143³ მუხლი, მიმართულია კონვენციით გათვალისწინებული ნებისმიერი სახის ექსპლუატაციის მსხვერპლის კლიენტზე. ამ ნორმის მიხედვით, დანაშაულად შეიძლება ჩაითვალოს, მაგალითად, ბიზნეს-მესაკუთრის მიერ ადამიანით მოვაჭრეების მხრიდან მინოდებული მუშახელის შეგნებული გამოყენება. ამ შემთხვევაში მისი მოქმედება ტრეფიკინგად ვერ შეფასდება, რადგან იგი თავად არ ახდენდა მსხვერპლთა გადაბირებას და დამოუკიდებლად არ გამოუყენებია ტრეფიკინგის დეფინიციით გათვალისწინებული რამე საშუალება. სამაგიეროდ იგი დამნაშავე იქნება მსხვერპლის მომსახურებით სარგებლობაში.³⁴ საქართველოს სსკ-ის 143³ და კონვენციის მე-19 მუხლის მიხედვით, სისხლის სამართლის დანაშაულის ჩამდენად შეიძლება ჩაითვალოს მეძავის კლიენტი, რომელმაც იცის, რომ ეს მეძავი ადამიანებით უკანონო ვაჭრობის მსხვერპლს წარმოადგენს და ის ადამიანიც, რომელმაც შეგნებულად გამოიყენა ადამიანებით უკანონო მოვაჭრეთა მომსახურება რაიმე ორგანოს შესაძენად.³⁵ ვინაიდან ტრეფიკინგის მსხვერპლთა უმრავლესობა ქალია და თანაც სექსუალურ ექსპლუატაციას დაქვემდებარებული, ამდენად გონივრულია, ამ საქმეთა გამოძიებისა და ტრეფიკიორთა მიკვლევისა და მათი სისხლისსამართლებრივი დევნის თვალსაზრისით მეტი აქცენტი სწორედ ამ მოწყვლად ქალთა კატეგორიაზე გაკეთდეს, რომლებიც მომსახურებას უწვენ კლიენტებს. ამასთან, ისიც უნდა და-

³¹ *Bien-Aimé, Taina/Rutman, Leah*, International Law and Human Trafficking, in Goodman, Jill Laurie/Leidholdt, Dorch- en A., Lawyer's Manual on Human Trafficking, pursuing jus- tice for victims, 2013, p. 64-65, ხელმისაწვდომია: [https:// www.nycourts.gov/ip/womeninthecourts/pdfs/lmht.pdf](https://www.nycourts.gov/ip/womeninthecourts/pdfs/lmht.pdf).

³² ევროპის საბჭოს კონვენცია ადამიანებით უკანონო ვაჭრობის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ, განმარტებითი მოხსენება, პარაგრაფი 229, 230.

³³ ევროპის საბჭოს კონვენცია ადამიანებით უკანონო ვაჭრობის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ, განმარტებითი მოხსენება, პარაგრაფი 231.

³⁴ *ლეკვეიშვილი, მზია/თოდუა, ნონა*, წიგნი: სისხლის სა- მართლის კერძო ნაწილი, წიგნი პირველი, ავტორთა კო- ლექტივი, 2016, გვ. 278.

³⁵ ევროპის საბჭოს კონვენცია ადამიანებით უკანონო ვაჭრობის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ, განმარტებითი მოხსენება, პარაგრაფი 232.

ზუსტდეს, რომ ეს ნორმა (ტრეფიკინგის ევროპული კონვენციის მე-19 მუხლი და შესაბამისი საქართველოს სსკ-ის 143³ მუხლი) არ გულისხმობს დასჯადობას ზოგადად მეძავის მომსახურებით სარგებლობისათვის. ევროკონვენცია პროსტიტუციის ექსპლუატაციას და სექსუალური ექსპლუატაციის სხვა ფორმებს ეხება მხოლოდ ადამიანებით ვაჭრობის კონტექსტში.³⁶

საგულისხმოა, რომ საქართველოს სსკ-ის 143³ მუხლით გათვალისწინებულ ტრეფიკინგის მსხვერპლთა მომსახურებით სარგებლობას დაემატა შენიშვნა, რომელიც ითვალისწინებს სისხლის სამართლის პროცესის მწარმოებელი ორგანოს გადაწყვეტილებით ადამიანით ვაჭრობის მსხვერპლის მომსახურების მიმღები პირის პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებას, თუ იგი ითანამშრომლებს სამართალდამცავ ორგანოებთან და გამოძიების დაწყებამდე ნებაყოფლობით განაცხადებს ჩადენილი ქმედების შესახებ სისხლის სამართლის მწარმოებელ ორგანოში. როგორც ადამიანით ვაჭრობის (ტრეფიკინგის) წინააღმდეგ ბრძოლის 2015-2016 წლების სამოქმედო გეგმის შესრულების ანგარიში³⁷ მიუთითებს, ქართველი კანონმდებლის ეს ქმედება ნიშნავდა, რომ სახელმწიფოს მხრიდან გადაიდგა ნაბიჯები, რომელთა მიზანი იყო სამართლებრივი ჩარჩოს შექმნით სამართალდამცავ ორგანოებთან თანამშრომლობის ბარიერის მოხსნა (განსაკუთრებით მაშინ, როცა მტკიცების სირთულის პრობლემა რეალურია) და მომსახურების მიმღები პირების მიერ ადამიანით ვაჭრობის მსხვერპლთა მომსახურებით სარგებლობის შეტყობინების ნახალისება, რათა ხელი შეწყობოდა, ერთი მხრივ, დანაშაულთან ეფექტიან ბრძოლას, ხოლო მეორე მხრივ, საზოგადოებისა და სამართალდამცავი ორგანოების მჭიდრო თანამშრომლობას ტრეფიკინგთან ბრძოლის სფეროში.

³⁶ *ლეკვეიშვილი, მზია/თოდუა, ნონა*, წიგნში სისხლის სამართლის კერძო ნაწილი, წიგნი პირველი, ავტორთა კოლექტივი, 2016, გვ. 278-79.

³⁷ ანგარიში შესრულებულია ადამიანით ვაჭრობის (ტრეფიკინგის) წინააღმდეგ მიმართული ღონისძიებების განმახორციელებელი საუწყებათაშორისო საკოორდინაციო საბჭოს მიერ, გვ. 52-53.